

ZDRUŽEVANJE POKLICNE IN DRUŽINSKE VLOGE

ANDREJA KAVAR-VIDMAR

Povzetek

Prispevek prikazuje družbeno pogojenost združevanja oziroma ločevanja poklicne in družinske vloge, zlasti z vidika materinstva in dela žensk. Ugotavlja, da se zaposlovanje žensk na različne načine spodbuja ali zavira glede na način proizvodnje, potrebe po delovni sili in populacijsko politiko. Tezo ilustrira s tekstoma E. Badinter ter C. Raffestina in M. Bresso. Zavzema se za ustavarjanje dejanskih možnosti, da bi moški in ženske lahko obe vlogi svobodno združevali ali med njima izbirali.

Summary

The social determination of combination and separation of professional and family role is discussed, especially regarding the motherhood and women's work. It is stated, that the employment of women has been stimulated and hindered depending on ways of production, manpower needs and population policy. The thesis is illustrated with quotations from texts by E. Badinter, C. Raffestine, and M. Bresso. The real possibilities should be created for men and women to combine both roles freely or to chose between them.

1. Uvod

V vsakodnevni praksi, jeziku, različnih strokah, politiki in zakonodaji se je razlikovanje med življenjem in delom, družino in poklicem, vlogo delavcev in staršev, materialno reprodukcijo in reprodukcijo življenja, gospodarstvom in družbenimi dejavnostmi, življenjskim in delovnim okoljem

itd. tako udomačilo, da ga smatramo za samoumevnega. Podobno "samoumevno" je za nekatere, da se delo, materialna reprodukcija, veže predvsem na moškega, ter družina, reprodukcija življenja, predvsem na žensko, čeprav večino dela na svetu opravijo ženske, ter imajo moški pomembno vlogo v družini.

Ločevanje med življenjem in delom ter povezovanje matere in otroka ob hkratnem izrivanju moških-očetov iz družine in žensk-mater z dela, je družbeno pogojeno. Prikazali ga bomo na podlagi dveh zanimivih del in sicer "Ljubezen za povrh, Zgodovina materinske ljubezni v Franciji od 17. do 20. stoletja" avtorice Elisabeth Badinter ter "Delo, prostor, moč" avtorjev Clauda Raffestin-a in Mercedes Bresso.

2. Zgodovina materinstva

Teza Elisabeth Badinter je, da materinska ljubezen ni prirojena, instinktivna, ampak se razvija v stikih z otrokom in je pod močnim vplivom splošnih družbenih vrednot. Tezo utemeljuje z izredno slabim položajem otrok v 17. in prvi polovici 18. stoletja v Franciji, ko je bilo običajno, da so matere vseh slojev, ki so živele v mestih, takoj po rojstvu oddajale otroke doživljam na deželo, in to kljub visoki umrljivosti teh otrok. Dokler se otrok okrog četrtega leta starosti ni vrnil v družino, se starši zanj niso zanimali. Do sredine 18. stoletja ljubezen do otrok ni veljala za družinsko ali družbeno vrednoto.

Za neugodni položaj otrok je bilo več vzrokov. Za teologe je bilo otrokovo vedenje znak človekovega nagnjenja k zlu, pedagogi so priporočali strogost, za Descartesa je bilo otroštvo obdobje zmot. To je bil čas moževe oziroma očetove avtoritete v družini, družbeni oziroma politični cilj pa je bila vzgoja poslušnih podložnikov. Ker je bilo ženino delo povezano z moževim, na primer v obrti, je otrok predstavljal za mater motnjo pri delu in ceneje je bilo dobiti doživljo kot pomožnega delavca. V družbi z moško prevlado je bilo normalno, da je žena možev interes upoštevala pred otrokovim.

Za ženske iz višjih slojev je uveljavljanje na dvoru in v visoki družbi veljalo za bolj pomembno kot ukvarjanje z otroki, ki so jih po vrnitvi od dovilj prepuščali guvernantom in domačim učiteljem, nato pa tedanjim internatom. Materinstvo ni veljalo za nekaj vrednega in pomembnega. Prepuščanje skrbi za otroke drugim ljudem je bilo običajno, tako je delala ogromna večina žensk oziroma družin, brez očitkov okolja in brez slabe vesti.

Do spremembe je prišlo v zadnji tretjini 18. stoletja, pod vplivom spoznanj o pomenu prebivalstva za gospodarsko in vojaško moč države. V očeh fiziokratov postane otrok iz kratkoročnega izdatka dolgoročna naložba. Smrt tolikih dojenčkov je izguba. Tudi pri potrebah države se poudarek od težnje po poslušnih podložnikih prenese na težnjo po številnih podložnikih.

Po drugi strani so bile nove ideje o enakosti, ljubezni in sreči v prid družini, otrokom in ženskam. Matere je bilo treba prepričati, da bodo dojile in ohranile otroke. To prepričevanje je segalo od Rousseaujevega klica "Nazaj k naravi", preko obljub o sreči, ki da je nagrada za žrtvovanje za otroka, do moralnih pritiskov in groženj. Nastaja nov lik matere, ki se vsa posveča otroku in njegovim potrebam. Ta lik matere je bil najprej sprejet v buržuaznih krogih, med ženskami, ki niso imele intelektualnih in mondenih ambicij niti jim ni bilo treba pomagati pri moževem delu. Nova vloga jim je povečevala pomen v družini. Družbena pozornost se je od očeta začela obračati k materi. Vendar - kot pravi avtorica - več kot stoletno prepričevanje žensk kaže, da mnoge od njih vloge žrtvujoče se matere niso sprejele, ali pa so jo sprejele samo na videz. Dojilje so bile posebno v bogatih hišah še dolgo v navadi, le da so poslej hodile na dom.

Mati je sčasoma dobivala nove naloge v zvezi z otrokom, ni šlo več samo skrb za vzrejo in zdravje otroka, ampak tudi za vzgojo, za katero naj bi bila mati najbolj primerna. Poleg naloge biti pomočnica zdravnika, duhovnika in profe-

sorja je bilo materi v 20. stoletju naloženo še zadnje breme: odgovornost za srečo ali nesrečo njenega otroka. Ženska je dokončno ujeta v vlogo matere, kateri se ne more izogniti, razen za ceno moralne obsodbe. To je bilo dolga leta vzrok za težave pri zaposlovanju žensk, za pomilovanje tistih, ki otrok niso mogle imeti in zaničevanje onih, ki jih niso želele. Ženska naj bo mati, sicer je obtožena egoizma, hudobije in neuravnovešenosti, skratka, ni "normalna".

Hkrati s poudarjanjem pomena matere za otroka se pomen očeta zmanjšuje. Oče je vedno bolj odrinjen od otroka. Država ga nadomešča z novimi osebami v otrokovem okolju: učiteljem, mladinskim sodnikom, socialnim delavcem, vzgojiteljem in nazadnje s psihiatrom. Moškemu je odvzeta očetovska vloga, ostane mu le ekonomska funkcija vzdrževanja družine. Šele zaposlovanje žensk spet omogoča, da moški postanejo očetje.

3. Ločitev življenja in dela

Industrija - za razliko od kmetijstva in obrti - povzroča ločitev med krajem bivanja in krajem dela. Ob industrijskem načinu proizvodnje so družinski člani ločeni, tudi če delajo v isti tovarni.

Ločitev bivanja : delo, je neposredna posledica koncentracije delavcev in prostorske specializacije, ki sili ljudi v teku dneva k številnim premikom, da lahko opravijo svoje različne funkcije in zadovoljijo svoje potrebe. Ločena sta ne samo stanovanje in delovno mesto, ampak so posebni prostori tudi za rekreacijo (trim steza, športna dvorana, stadion), preskrbo (trgovina), izobraževanje (šola), kulturo (gledališče), varstvo otrok (vrtec) itd. Poprečen prebivalec porabi vedno več časa na poti na delo in z dela ter na poti za zadovoljevanje drugih potreb. Posledice so večja možnost nesreč, utrujenost in manj prostega časa. Te posledice nastopajo kljub temu, da so danes prometna sredstva hitrejša kot nekoč. Tudi v času prevoza imajo ljudje čedalje

manj stika z okoljem, kjer se vozijo, in drug z drugim. Družbeni prostor je izgubil kontinuiteto, postal je arhipelag otokov, namenjenih različnim dejavnostim.

Informacijska družba, ki omogoča delo doma, naj bi kraj bivanja in kraj dela spet povezala.

Delo in družina sta v industrijski družbi ločena tudi časovno. Kmetijstvo in tradicionalna obrt še omogočata združevanje dela in ukvarjanja z otroki ter njihovo uvajanje v delo ob delu samem. Ob industrijskem načinu proizvodnje to ni več mogoče.

V prvem obdobju industrializacije so v tovarnah delale tudi ženske in otroci, ki so bili grobo izkoriščani. Za njihovo varstvo - točneje, zaradi ohranitve normalne reprodukcije delovne sile - so bili sprejeti prvi delovnopравни predpisi. Prav ta zakonodaja pa je povzročila ne samo, da so bili z dela odstranjeni otroci, ampak se je zmanjšalo tudi zaposlovanje žensk izven doma. To se je spet povečalo šele po drugi svetovni vojni, kar je povezano z obdobjem gospodarske prosperitete in večjimi potrebami po delovni sili.

Takoimenovane "manjše psihofizične zmožnosti žensk za delo" so ugotovili prav takrat, ko je fizična moč postala za delo manj pomembna. Nič ni motilo to, da so ženske opravljale veliko težkega dela v kmetijstvu. Pri nas še dandanes nimajo vse kmečke ženske nadomestila ob porodu, ker vse zadružne organizacije še niso pristopile k ustreznemu sporazumu!

Raffestin in Bresso pojasnjujeta nelogičnost, da je bilo varstvo žensk pri delu uvedeno prav takrat, ko se je potreba po njem zmanjšala, z ločitvijo bivanja in dela. Ločitev stanovanja in delovnega mesta zahteva, da je za vsakim delavcem ženska brez plače, ki skrbi za reprodukcijo delovne sile tako, da omogoča zadovoljevanje vsakdanjih potreb, kot so prehrana in gospodinjstvo, ter vzgoja otrok. Šele padec natalitete v zahodnih deželah pred drugo svetovno vojno in po njej, je povzročil, da so začeli upoštevati ženske kot potencialno delovno silo.

6. Sklep

Večja ali manjša možnost združevanja poklicne in družinske vloge je odvisna od vsakokratnih "družbenih potreb", načina proizvodnje in prevladujoče ideologije. Posebno za ženske velja, da se njihovo poklicno delo (delo izven doma) spodbuja ali zavira glede na potrebe po delovni sili in populacijsko politiko. Podobno je s priznavanjem in upoštevanjem družinske vloge moškega.

Eno od sredstev, ki omogoča "Združevanje življenja in dela", so predpisi delovnega in socialnega prava. Kot je znano, danes delovna zakonodaja posameznih držav in mednarodno delovno pravo vsebujejo številne določbe, ki po eni strani predstavljajo varstvo žensk v delovnem razmerju kot varstvo potencialnega in dejanskega materinstva, po drugi strani pa prepovedujejo diskriminacijo žensk pri zaposlovanju in v poklicu. Katerim od teh določb - posebnemu varstvu, ki lahko predstavlja oviro pri zaposlovanju, ali prepovedi diskriminacije - je v konkretnem času in prostoru dan večji poudarek, zavisi od ekonomskih in družbenih okoliščin.

Delovno pravo in socialna varnost upoštevata tudi vlogo očeta - delavca v družini. Mednarodni pravni akti, npr. konvencija MOD o delavcih, ki imajo družinske obveznosti, teh obveznosti ne vežejo več samo na mater oziroma delavko. Podobno velja tudi za naše delovno pravo in socialno varnost.

Pravna ureditev združevanja delovne in družinske vloge je potrebni (nujni), ne pa zadostni pogoj za to, da ljudje dejansko spet dobijo možnost združevati življenje in delo. Ob tem jim je lahko v pomoč socialno delo, ki prispeva k povezovanju dela in družine pa tudi k temu - za kar se zavzema E. Badinter - da ljudje, moški in ženske, lahko izbirajo med enim in drugim. Oboje je moralno vredno in "družbeno koristno".

LITERATURA

Elisabeth Badinter, L'amour en plus, Histoire de l'amour maternel (XVII* - XX* sie'cle), Flammarion, Paris 1980.

Claude Raffestin, Mercedes Bresso: Travail espace pouvoir, Editions l'Age d'Homme, Lausanne 1979.

Andreja Kavar-Vidmar, doktorica pravnih znanosti, redna profesorica, Višja šola za socialne delavce, Šaranovičeva 5, Ljubljana